

ЛЮДСЬКА СВІДОМІСТЬ ЯК ВИЩИЙ РІВЕНЬ ФІКСАЦІЇ ОБРАЗІВ БУТТЯ В УНІВЕРСАЛЬНИХ ФОРМАХ КОМУНІКАЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка

У статті проводиться філософський аналіз феномену свідомості як способу здійснення комунікації.

Вступ

Розглядаючи поняття комунікації та свідомості у їх діалектичному взаємозв'язку, можна побачити, що зміст першого є таким же складним для дослідження й остаточного розуміння, як і зміст другого. Свідомість і сьогодні залишається абстрактною філософською категорією. Психічні процеси відтворюються через мову та інші комунікаційні та комунікативні форми. Останні ж визначають і пов'язують між собою всі сфери людської діяльності. Явище комунікації, як ми вже сказали, є вкрай неоднозначним і, при наближеному дослідженні, породжує щоразу нові питання. Так чи інакше, все, що людина здатна осмислити, лягає в основу комунікації. Наприклад, невідомо достеменно чим являється Всесвіт, чи може людина сягнути далі в майбутньому, які ще простори вона подолає й куди прокладе нові шляхи, з ким розпочне діалог.

В процесі пізнання й аналізу дійсності, людська свідомість постійно накопичує нову інформацію, фіксує заново відкриті фрагменти буття. Процедура його «розкодування» є вкрай складною та повільною і потребує значної інтелектуальної напруги. Іншими словами, «розкодувати» означає «відкрити», «зрозуміти» «прив'язати до себе» або «тілесно переміститися в просторі». Саме це й можна вважати здійсненням комунікації.

Постановка завдання

Винятково складним для людської свідомості якраз і постає процес остаточного поєднання цих буттєвих фрагментів в одне ціле. З огляду на проблемність останнього *метою* нашого дослідження є філософський аналіз комунікативних засад свідомості як способу фіксації світобуття.

В сучасній філософії дійсність представлена в якості особливих «вимірів» реальності – об'єктивної, суб'єктивної і соціальної, що є суб'єктивно-об'єктивною за характером. Поняття виміру тут відображає скоріше її якісні характеристики.

Людина достеменно не знає скільки ж насправді існує проявів дійсності й що таке сама дійсність. Окрім того, дійсність відображається в свідомості суб'єкта лише так, як той здатен її сприймати, виходячи із наданих йому природою ресурсів (органів чуття). В кожній індивідуальній свідомості світ постає щоразу іншим, тому постійно виникає потреба тлумачити його по-новому. Також у гру зі сприйняттям вступають індивідуальні людські риси та особливості психічної природи – характер, емоції, почуття, бажання, пристрасті. Останні ще більше затьмарюють й одночасно збагачують процес взаємодії між людиною і природою, а отже, ускладнюють процедуру комунікації. Людина, як наслідок, не може збагнути чи завжди дійсне є реальним, а реальне дійсним, особливо з огляду на те, що

«дійсність» та «реальність» по-суті розглядаються як синоніми. Більшість речей залишається за межами її здорового глузду.

Отже, щойно людина зможе «склеїти» безкінечну кількість «шматочків розбитого дзеркала», вона одразу пізнає світ. «Ефект склеювання» є проявом феномену комунікації як можливості вилучення нової інформації про світ. Процес встановлення й здійснення комунікації є ознакою того, що людина перебуває в творчому пошуку, усвідомлює та фіксує своє місце в бутті.

Аналіз публікацій

Сучасні квантова фізика, кібернетика, а особливо психоаналіз репрезентують значну кількість теорій, в яких ідеться про виняткову значущість феномену комунікації. Більшість точок зору концентрується на тому, що її в жодному разі не слід розуміти поверхово або розглядати лише у вузькому значенні слова. Не випадково аналітична психологія, а також психіатрія (зокрема, патопсихологія) розвивалися на ґрунті, запропонованих вченими-практиками методик, в основі яких було закладено принцип міжособистісної комунікації. Так, в процесі діалогу лікаря й пацієнта встановлювалася причина неврозу. З. Фрейд розробив теорію поділу психіки на свідоме та несвідоме й указав на те, що вона є основою психоаналізу [1, С. 11]. В процесі дослідження виявилось, що «несвідоме» та «свідомість» також вступають у безперервний контакт і тому психоаналітик повинен установити, якими будуть наслідки цього контакту, наскільки він буде конструктивним і безболісним. З. Фрейд підкреслював, що «свідомість» – є, перш за все, суто описовим терміном, який спирається на безпосереднє й надійне сприйняття [1, С. 11-12]. Як наслідок, учений зробив дуже важливий висновок про те, що стан свідомості (усвідомлення) швидко минає; уявлення на даний момент є свідомими, а в інший момент припиняють бути такими, однак, при цьому, можуть знову стати свідомими, якщо вони не будуть витіснені у сферу несвідомого [1, С. 12].

Отже, людина або сама здатна контролювати свій стан, тобто здійснювати комунікацію зі своїм «Я» і правильно розуміти причини конфліктів та суперечностей, що іноді виникають в процесі її діалогу з самою собою, або ж вона погоджується стати «посередником» між лікарем і хворобою. В цьому випадку, комунікацію встановити непросто. Так, З. Фрейд вважав, що свідомість як феномен дає можливість розрізнати цілий комплекс відтінків інтенсивності або чіткості, тобто динамічне в цьому явищі, як і в явищі несвідомого може виражатися лише двояко [1, С. 14]. Це означає, що контури поверхні «свідомого» є ілюзорними та розмитими.

Таким же нестійким постає консенсус між свідомістю та несвідомим. Він носить тимчасовий характер і встановлюється завдяки цензурі.

Основна частина

Отже, комунікаційні процеси слід розглядати крізь призму їх своєрідних зовнішніх та внутрішніх характеристик. Зовнішньо вони можуть виглядати впорядкованими. Прикладом є рівномірність і циклічність усіх природних процесів – рух планет, утворення сонячних систем, галактик тощо. В соціальному середовищі така циклічність і впорядкованість є штучною й свідомою – розробка законодавчої бази, встановлення договірних відносин між громадянами та державою, дотримання норм і правил поведінки в різних соціальних сферах, налагодження роботи інфраструктур, соціальних інституцій, транспортних мереж та мереж для спілкування, систем зв'язку.

Комунікаційні процеси можуть бути й нестійкими, хаотичними, ситуативними, комунікація може встановлюватися тимчасово.

Будь-які зв'язки та взаємозв'язки, що проявляються внутрішньо в природному мікро- та макросередовищах, а також у штучному соціумі є «невидимими» для людського ока, «прихованими» чи то природою, чи то людиною. Вони є, з одного боку, закономірними, проте, з іншого боку, постійно піддаються флуктуаціям, мають ентропійний характер, вказують на імовірнісну основу світобуття.

Так, наприклад, можна стверджувати, що розв'язання вічних філософських дилем чи складних математичних завдань – це демонстрація бажання людини пізнати таємниці часу-простору. Однак, перше свідчить про безкінечність, неможливість остаточної фіксації будь-якого знання в свідомості, а друге – про фіксацію саме тих, подій, що вже «на часі», що їх вже зрозуміли й усвідомили. Отже, в процесі пізнання світу людина прагне остаточного розуміння його суті (вона бажає встановити істинну комунікацію). Як відмічав Л. С. Полак, у підсвідомості та свідомості людини не існує «подієвих» відбитків [2, С. 22]. Тому, всі людські спроби зрозуміти дійсність, встановити хоч якийсь зв'язок із нею, репрезентують скоріше герменевтичний, інтуїтивний спосіб її «прочитання». В цьому контексті посилюється роль суб'єкта, який творить власну реальність (суб'єктивну).

З. Фрейд підкреслював, що люди створили собі уявлення про зв'язану організацію душевних процесів в межах однієї особистості й позначили його як «Я» цієї особистості. Це «Я» пов'язане, в свою чергу, зі свідомістю, воно панує над рухом, тобто привнесенням збудження у зовнішній світ; це та душевна інстанція, яка контролює всі одиничні процеси й, яка, навіть у стані сну, здатна управляти цензурою [1, С. 15]. Однак, при цьому, «Я» – може бути несвідомим і витісненим [1, С. 16]. Цензура представлена як «посередник» між «Я» (свідомістю) та «Воно» (несвідомим). Усе, що стає неприйнятним для «Я», знаходить відгук у сфері несвідомого, незрозумілого, «закритого». З цього випливає, що кожен «текст» як фрагмент дійсності, постає «закритим» для суб'єкта. Комунікація ж буде встанов-

лена лише за умови, якщо останній «відкриє» його й «розкодує».

К. Г. Юнг у своїх дослідженнях також вказував на те, що психоаналіз зображує фрагменти психіки лише інтуїтивно. Він підкреслював, що психологія лише в першому наближенні є наукою про свідомість. Якщо ж «копати» глибше, то виявиться, що ця наука досліджує лише продукти того, що людина називає несвідомим. До того ж, людина не може досліджувати несвідоме безпосередньо, адже воно перебуває поза свідомістю, а остання не має до нього прямого доступу. Свідомі прояви, що зародилися в несвідомому, є сферами «непрозорих уявлень» [3, С. 13]. Підтримуючи концепцію З. Фрейда, К. Г. Юнг дійшов висновку, що природа несвідомого є абсолютно незнайомою для людей і вона завжди виражає себе через свідомість і в термінах свідомості [3, С. 14].

Свідоме ж, у всій своїй непрогнозованості, об'єктивується в «штучному» соціальному просторі за допомогою «створеного» людиною матеріального продукту – «впорядкованого» (налагодженої дії соціального механізму, культури) і трансцендентного – «неопредмеченого», «невпорядкованого» (людські ідеї, мрії тощо) – того, що лише вона здатна пережити, уявляти, конструювати. На нашу думку, людина з одного боку, керується принципами раціональності й за допомогою математики та інших наук виявляє «панлогічний» детермінований характер природних процесів і явищ (у гегелівському сенсі слова). З іншого боку, через спілкування за допомогою мови, релігії, мистецтва (музики, живопису, літератури, архітектури тощо), демонструє ірраціональний спосіб сприйняття дійсності. Отже, процес встановлення комунікації ускладнений багатьма факторами, зокрема тим, що «розумний», впорядкований світ є одночасно і хаотичним (в ньому простежується взаємозв'язок хаосу й порядку), й тим, що людський спосіб пізнання постає «раціонально-ірраціональним». Діалог свідомого та несвідомого взагалі унеможлиблює будь-яке адекватне розуміння реальності людиною через подвійну природу як психіки, так і буття). Отже, основною метою комунікації є спроба пов'язати суб'єктивно-об'єктивне (дійсність в усіх можливих вимірах) й раціонально-ірраціональне (психіку) – мислення і буття (Г. Гегель говорив про їх тотожність).

Про той факт, що свідомість – це філософська проблема говорить численна кількість спроб пояснити це явище й надати йому найбільш цілісної форми, а також відсутність його остаточного тлумачення. Так, К. Г. Юнг у своїх Тевістокських лекціях запропонував декілька визначень терміна «свідомість». На його думку, вона, по-перше, є дискретним феноменом [3, С. 14]; по-друге, свідомість є подібною до «плівки» на поверхні несвідомого, з його незвіданими глибинами, й людина не знає, як далеко сягає влада несвідомого, адже взагалі нічого достеменно не знає [3, С. 14]; по-третє, свідомість, загалом, є продуктом сприйняття, а також орієнтацією в зовнішньому світі, вона, очевидно, сконцентрована в головному мозку людини – органі ектодермічного походження, колись, мабуть,

пов'язаного з чутливістю шкіри, тому, не дивлячись на свою локалізацію в голові, свідомість зберігає ці властивості відчуття й орієнтації [3, С. 15]; по-четверте, свідомість можна визначити як співвідношення психічних факторів та «єго», а «єго» є складним утворенням, яке конституюється (загальним усвідомленням власного тіла й існуванням та даними пам'яті) [3, С. 17-18].

Отже, спершу суб'єкт має усвідомити своє «Я» і зрозуміти причину своєї присутності в бутті (іншими словами, констатувати себе в бутті), зрозуміти дійсну природу останнього, примиритися й порозумітися з іншими суб'єктами (через спілкування) тощо. Можна сказати, що він «вплетений у павутиння» взаємозв'язків – світів вже пізнаних або «відкритих» чи ще непізнаних або «закритих» для мислення й сприйняття. Комунікація, в цьому контексті, зводиться до безкінечної кількості своїх проявів. Якщо суб'єкт не мислить деякі фрагменти реальності, то це не означає, що їх не існує. Вони представлені у вигляді інформації, яку людина ще не вилучила через об'єктивні причини або її свідомість ще не змогла вхопити її суть. Тому, дійсним можна приблизно вважати те, що вже так чи інакше «мислиться». Суб'єкт завжди відтворює в розумі вже бачене або вже уявлене, конструює речі на основі емпіричного досвіду чи трансцендентного переживання (позадосвідного). На його подальше життя завжди впливатиме та реальність, яку він вважатиме за дійсну (Всесвіт, Бог, віртуальна природа, суспільство, культура, сім'я, інша людина, ідеологія тощо).

Реальність, що її конструює людина, постійно змінює свій образ. Саме тому соціальні інститути вдосконалюються, науки збагачуються новою інформацією, а людина отримує все нові знання про світ. І все це впливає на зміст і стан людської свідомості, змушує її адаптуватися й пристосовуватися до змін. Іноді цей процес є достатньо болісним. Людина може сприймати зміни, а може й «відчужуватися» (витіснити) їх, навіть удаючись до примусу по відношенню до інших людей (суд над Г. Галілеєм, смерть Дж. Бруно тощо). Окрім того, вона приймає лише те, що її цікавить, а інше відкидає і це є природним. Так, якщо довільно підібрати реципієнтів (людей різного віку, статі, різних професій, інтересів, поглядів, переконань, вірувань тощо) й змусити слухати лекції з філософії, теології, математики чи психоаналізу, то всі вони сприйматимуть або не сприйматимуть різне.

Е. Фромм, Г. Адлер, Б. В. Зейгарник вказували на винятковий вплив середовища на свідомість та несвідоме людини. Зокрема, Е. Фромм представив сферу свідомості як творчу функцію формування особистості, адже, при такому, саме творчому пориванні й проявляється людська природа, її пристрасті й тривоги – все це продукт культурного розвитку суспільства, по суті, сама людина – це найбільш важливе досягнення тих численних безперервних зусиль людства, що в сукупності надають цілісну історичну картину [4, С. 27]. Тобто, навіть у своїй тілесній формі людина постає безцінним джерелом інформації. Її тіло та органи чуття виступають інструментами здобуття й поглинання інформації, а

її інтелект та психіка – «посередниками» в діалозі між нею й середовищем. Тіло людини містить особливі унікальні закодовані повідомлення у вигляді ДНК – носія генетичної інформації. «Програма», що регулює діяльність мозку, відтворюється на рівні архетипів – колективної історичної пам'яті людства. Отже, кожна людина постає унікальним наслідувачем досвіду минулих поколінь. Е. Фромм підкреслював, що мозок все частіше розглядається як ціле, як система – й зрозуміло, що жоден з елементів цієї системи взятий окремо – не в змозі пояснити поведінку людини [5, С. 121]. Створена природою «програма», що моделює функції мозку, є «непрочитаною» людиною. Мабуть саме тому вона й залишається загадковою в кантіанському сенсі слова. Отже, мозок можна умовно вважати своєрідним біологічним технічним пристроєм (передавачем), а свідомість – резервуаром, де зберігається інформація. Комунікація, що встановлюється, залежатиме від дієздатності мозку як «приймача» та «передавача» інформації.

Г. Адлер зазначав, що усвідомлення є першим правилом для психологічної інтеграції. Воно являє собою «видалення» (витіснення) особистих проєкцій й перетворень у сферу «деідентифікованого» та усвідомленого й, таким чином, воно не виступає інтелектуальною дією, а передбачає емоціональну якість реалізації, в яку втягнута вся особистість цілком [6, С. 20]. Він робить висновок, що істинне усвідомлення означає постійну відповідальність по відношенню до центру, який представляється й сприймається як «істина», а бути «несвідомим, не усвідомлювати» означає потрапити в пастку ідентифікацій та прихованих мотивів [6, С. 21]. Отже, процес усвідомлення можна представити в якості хаотичних перманентних процедур самоідентифікації та адаптації особистості в просторі, який постійно змінює конфігурацію й модифікується.

На винятковий вплив середовища вказувала і Б. В. Зейгарник, яка визначила свідомість в якості найважливішої умови оволодіння світом, де відносини з іншими людьми – необхідні, тобто складна психічна діяльність є суспільно обумовленою і формується в ході пізнання світу, в процесі спілкування з іншими людьми [7, С. 8].

Процес здійснення комунікації за допомогою спілкування є неоднозначним. По-перше, людина застосовує вербальні та невербальні засоби, дискурсивні та недискурсивні форми обробки інформації; по-друге, ці засоби і форми спілкування стають все мобільнішими і досконалішими. Окрім того, як ми вже зазначали, «знайти спільну мову» з іншою людиною вкрай складно, тому комунікація не завжди може бути встановленою. Людина загалом спілкується зі «знайомими» (тут важливим є процес «впізнання»). Спілкування буде ефективним за наявності: доступної відстані між комуникаторами; бажання спілкуватися; технічних ресурсів для зв'язку; співпадіння ролей в межах соціальних статусів; достатнього рівня виховання; знання мови опонента; спільних культурних традицій, інтересів тощо. Підкреслимо також, що «знайомий» не завжди є знайомим у загальноприйнятому сенсі слова.

Наприклад, відомий актор чи політик має відношення до суб'єкта лише тією мірою, якою останній його «впізнає». Тут комунікація – нездійсненна, адже вона є односторонньою. Актор може бути «знайомим» усім жителям планети й одночасно недоступним для них.

Комунікація стане проблематичною й у тому випадку, коли людина не бажає спілкуватися або через відразу, або через те, що деякі «життєві простори» є зачиненими для неї (інша країна, вища освіта, музика, космос, океан тощо). Щоб прокласти шляхи в ці світи, необхідно докладати значних зусиль. Тут більш вагомими є не скільки її можливості, скільки її бажання й воля (вони також можуть розглядатися в якості «посередників» – своєрідних відтінків психічних процесів та мисленневої діяльності).

На нашу думку, інформаційний підхід до визначення людського мислення та свідомості є найбільш змістовним. Погодимось з думкою О. Н. Лука, що не можна ототожнювати людське мислення лише з процесом обробки інформації: тут мають місце і біологічний, і соціальний аспекти; пізнавальний бік мислення полягає в активному вилученні інформації з зовнішнього світу та її обробці [8, С. 7]. Він також зазначав, що єдиним посередником, завдяки якому до людини потрапляє інформація про оточуючий світ, є органи чуття [8, С. 7], а конкретніше: імпульси проходять численними шляхами-провідниками й від різних органів чуття, і від конкретного органу чуття по волокнам у численні відсіки мозку [8, С. 7].

А. Н. Лук відмічав, що з огляду на унікальну здатність людини встановлювати зв'язки та контакти, вона впізнає предмети, навіть якщо бачить їх у незвичному для себе ракурсі, в перевернутому вигляді тощо. Нейронні «візерунки» збудження, які при цьому виникають, не є ідентичними, тобто вони співпадають не з усіма своїми елементами, але в них може бути виділена «структурна інваріанта», що дозволяє впізнати об'єкт за імовірнісним але не тотальним співпаданням збуджених нейронів [8, С. 9]. Це означає, що процес «впізнавання», про який ми зазначали вище, також є комплексним і неоднозначним, адже людина поки що не здатна з'ясувати що і чому іноді блокує доступ інформації у її свідомість. А. Н. Лук зобразив модель у мозку в якості інформації, обробленої певним способом, де абсолютно однакові нервові імпульси, групуючись у часі і просторі, утворюють моделі все більшої складності, які відображають дійсність все більш повно, наближаються до неї, однак ніколи її не вичерпують [8, С. 11].

Математик Г. Біркгофф визначив мозок як гібридну обчислювальну машину, залежну від людських неперервних органів чуття: слуху, зору, м'язового руху тощо. Він назвав її перехідною машиною (*mongrel computer*), адже мозок працює у тісній співдружності з людським тілом – не лише завдяки органам чуття, але й завдяки рухомій активності кінцівок [9, С. 54-55].

Отже, комунікація є неможливою в усій своїй повноті, вона не може бути остаточною, бо поєднати всі компоненти буття вкрай складно, вони ще довго лишатимуться «незнайомими». Маємо на увазі, що людська свідомість ще не здатна

здійснити комунікацію як універсальну тотальність. Більшість фрагментів дійсності лишаються «заблокованими» для розуміння або одні «затуляють» інші. В цьому контексті Дж. Гібсон підкреслює, що не кожному об'єкту в просторі відповідає форма в устрої, адже деякі об'єкти – приховані за іншими й оточуючий світ не складається з об'єктів, він складається із землі і неба, з об'єктів «на» землі і «в» небі, з пагорбів та хмар, вогнів та світанків, каміння й зірок. На його думку, не все з перерахованого можна віднести до окремих об'єктів – дещо є вбудованим одне в одне, дещо постає рухомим, а дещо одухотвореним, усі ці різноманітні речі – місцезнаходження, поверхні, рухи, події, тварини, люди, а також ті артефакти, які структурують світло в точці спостереження, – становлять оточуючий світ; устрій у точці не складається з форм у полі, а феномен «фігура-фон» узагалі не може бути застосованою до реальності [10, С. 109]. Дж. Гібсон підкреслює також, що та поверхня, яка затуляє й та, яку затуляють об'єкти, можуть мінятися ролями. Він вказує на перетворення особливого роду і зазначає, що не слід називати ці перетворення «зникненням» або «виникненням», адже значення цих термінів, так само, як і термінів «видимий» і «невидимий», є доволі невизначеними і поверхня може зникати як тому, що вона припинила своє існування, так і тому, що вона зникла з виду, а ці два випадки є повністю різними [10, С. 126]. «Видимий» означає доступний, а «невидимий» – недоступний для сприйняття як в буквальному, так і в переносному значеннях слова.

Досліджуючи сутнісні характеристики органів чуття людини, Дж. Гібсон також довів, що сприйняття об'єкта може базуватися лише на сприйнятті форми: спочатку окреслюється силует, а згодом, ймовірно, завдяки засвоєним у минулому досвіді ознакам глибини, остання додається до силуету, однак, поступове перспективне спотворення грані об'єкта сприймається як його поворот [10, С. 132]. Вилучення оптичної інформації потребує від системи такої активності, яку навіть уявити складно, адже виникає потреба в одночасній реєстрації постійності та змін в потоці структурованої стимуляції [10, С. 338]. Це означає, що інформація, яка накопичується в свідомості людини, потребує постійного уточнення й перевірки.

За Дж. Гібсоном, сприйняття – це те, чого досягає індивід, а не спектакль, що розгортається на сцені його свідомості; сприйняття являє собою процес безпосереднього контакту з зовнішнім світом, процес продукування вражень про предмети, а не просто процес переживання як такий; сприйняття є усвідомленням чогось конкретного, а не усвідомленням самим по собі [10, С. 339]. З цього випливає, що комунікація може здійснитися, якщо буде очевидним результат усвідомлення, якщо сприйнята людською свідомістю інформація буде піддана якісній переробці й відправлена в зворотному напрямку в середовище, де мешкають інші мислячі істоти. Причому, комунікація стане можливою, якщо вона вплине на середовище й спричинить зміни (конструктивні чи деструктивні, прогресивні чи регресивні, позитивні чи негативні, трансгресивні тощо). Отже, на нашу думку, безсумнівним є той факт,

що природа комунікації відтворена у здатності суб'єкта свідомо сприймати оточуючий світ, мислити його, а отже перетворювати.

«Старий глечик мало що скаже нам про спосіб мислення тих, хто ним користувався, а обсяг черепної коробки не просвітить нас про світогляд тих, чий череп ми вимірюємо», – підкреслює Р. Дельєж у своїй книзі «Нариси з історії антропології» [11, С. 125]. Проте, унікальність людини як мислячої істоти полягає в тому, що вона бажає прочитати предмети й, врешті-решт «речі» починають спілкуватися з нею. Саме тому, інформація, яку з них вилучають представлена в «знятому» вигляді, а в людини пробуджується інтерес до пізнання світу, бажання зафіксувати в свідомості його образ..

Висновки

Все вищезазначене дозволяє нам стверджувати, що комунікація – це неперервний (почасти хаотичний, почасті закономірний) процес усвідомлення та переосмислення подій, що відбуваються у житті людини. Людська свідомість, при цьому, є індикатором будь-яких флуктуацій, змін, адже останні назавжди відображаються в ній у образах. Не існує єдиного правильного (остаточного) способу розуміння дійсності, оскільки процес її сприйняття є суб'єктивним та індивідуальним, а, отже унікальним. Однак, саме така процедура встановлення комунікації й збагачує, налаштовує людину продовжувати конструювати своє буття.

Від якості сприйнятої свідомістю інформації залежить подальша діяльність людини в суспільстві. Історія науки показала, що людські знання слід

піддавати постійному уточненню, переоцінці, емпіричній перевірці, адже все в світі, включаючи самого суб'єкта, потребує правильного «прочитання» й тлумачення. Від якісного змісту накопичених людиною знань також залежатиме її майбутній діалог із цим світом. Саме тому в даному дослідженні людська свідомість розглядалася в ролі «передавача», «посередника», «приймача» в метафоричному значенні слова.

Список літератури

1. Фрейд З. Я и Оно. – М.: МПО «МЕТТЭМ», 1990. – 56 с.
2. Полак Л. С. Людвиг Больцман. 1844-1906. – М.: Наука, 1987. – 208 с.
3. Юнг К. Г. Тэвистокские лекции / Исследование процесса индивидуации. Пер. с англ. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 1998. – 295 с.
4. Фромм Э. Бегство от свободы; Человек для себя / Пер. с англ. Д. Н. Дудинский; Худ. обл. М. В. Драко. – Мн.: ООО «Попурри», 1998. – 672 с.
5. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Пер. с англ. Э. М. Телятникова, Т. В. Панфилова; Худ. обл. М. В. Драко. – Мн.: ООО «Попурри», 1999. – 624 с.
6. Адлер Г. Лекции по аналитической психологии. Пер. с англ. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 1996. – 282 с.
7. Зейгарник Б. В. Введение в патопсихологию. – М.: Изд-во Московского университета, 1969. – 172 с.
8. Лук А. Н. Мышление и творчество. – М.: Политиздат, 1976. – 144 с.
9. Биркгофф Г. Математика и психология. Пер. с англ. – М.: «Сов. Радио», 1977. – 96 с.
10. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию: Пер. с англ. / Общ. Ред. и вступ. ст. А. Д. Логвиненко. – М.: Прогресс, 1988. – 464 с.
11. Дельєж Р. Нариси з історії антропології. Школи. Автори. Теорії. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 287 с.

Ю.В. Харченко

ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ КАК ВЫСШИЙ УРОВЕНЬ ФИКСАЦИИ ОБРАЗОВ БЫТИЯ В УНИВЕРСАЛЬНЫХ ФОРМАХ КОММУНИКАЦИИ: ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ

В статье проводится философский анализ феномена сознания как способа осуществления коммуникации.

Y. Kharchenko

HUMAN'S CONSCIOUSNESS AS THE HIGHEST LEVEL OF BEING REFLECTION FIXATION IN THE UNIVERSAL FORMS OF COMMUNICATION: THE PHILOSOPHIC ASPECT

In the article the philosophic analysis of the phenomenon of consciousness as the way of communication realization is carried out.